

Amsterdamse regent Jan Bernd Bicker erop na hield over de rol van prinses Wilhelmina, gemalin van de stadhouder, in de Brabantse Revolutie, vindt na enig speurwerk (het boek bevat geen register op onderwerp, wel één op naam) geheid de betreffende passage. Wie gegevens zoekt over de mening van veelschrijver en revolutionair Gerrit Paape over het Vlaamse toneel (men hield wel van vuurspuwende goochelaars, mits ze goed konden vloeken), kan eveneens in deze studie terecht. In dit opzicht bevat het boek een schat aan informatie, inzichtelijk geordend en met grote zorgvuldigheid beschreven. En passant zet de auteur nog enkele historiografische misverstanden recht (bijvoorbeeld over het aantal ballingen, dat eerder enkele duizenden dan ettelijke tienduizenden moet zijn geweest), en constateert hij dat de Hollandse balling zich in zijn of haar steun voor Jozef II meer als royalist dan als republikein openbaarde. De Belgische lotgevallen van de patriotten hebben volgens de auteur dan ook niet bijgedragen tot de vormgeving van een nieuw republikeins ideaal.

Die eindconclusie zal de lezer wel willen aannemen, nadat hij het rijkgeschakeerde palet van patriotse impressies op zich heeft laten inwerken. Toch gaat het verleden zelf pas echt leven in het laatste hoofdstuk, waar de emigrantenliteratuur wordt behandeld. Dan pas dringt het eenzame lot van de ontheemde allochtoon zich werkelijk op, vooral in de brieven van Emilie Fijnje-Luzac en het dagboek van Clara Cornelia van Eijck. Deze bespreking van Nederlandse emigrantenliteratuur ligt er overigens wat losjes bij. Het verschijnsel ballingschap als zodanig had best gethematiseerd en geproblematiseerd mogen worden. Wat meer aandacht voor de sociaal-culturele en historische dimensie van een thans nog actuele problematiek had dit boek extra cachet gegeven. Nu ontbreekt een theoretisch en vergelijkend kader nagenoeg en wordt 'ballingschap' als historisch fenomeen niet echt aan de orde gesteld. Het blijft vooral bij een minutieuze weergave van standpunten en observaties. Daarmee heeft *Hollandse wijsgeren in Brabant en Vlaanderen* wel een hiaat gevuld in onze kennis van de in politiek opzicht zo bewogen, late achttiende eeuw.

Joris van Eijnatten

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

P. de Rooy, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* (Amsterdam: Mets & Schilt, 2002, 350 blz., €25,-, ISBN 90 5330 334 0).

Wie de historische productie van de laatste zes, zeven jaar doorneemt, valt het op dat er heel wat algemene overzichten betreffende de Nederlandse geschiedenis gepubliceerd werden. Elk met hun eigen aanpak overigens. De negentiende en twintigste eeuw zijn daarbij geenszins onderbedeeld. Zo werd recentelijk, naast de bestaande, klassieke 'parlementaire' geschiednissen, de 'lange' negentiende eeuw sociaal-economisch doorgelicht, de politiek-culturele ontwikkelingen kregen ruim de aandacht, de politieke geschiedenis werd aan de hand van de stijlen van politieke leidersfiguren geschetst, de ijkpunten 1800, 1900 en 1950 brachten rijk geschakeerde beelden van de evolutie van de Nederlandse cultuur aan het licht, het Nederlandse burgerdom stond in de schijnwerper, het natie-onderzoek schonk heel wat aandacht aan beide eeuwen, terwijl ook de verzuilingsliteratuur bleef doorwerken in de productie van syntheses. De Amsterdamse hoogleraar Nederlandse geschiedenis, Piet de Rooy, voegt aan deze lijst een nieuwe synthese toe, waarin hij zich door meerdere van deze benaderingen laat inspireren, maar waarin hij toch duidelijk een nieuw overzicht met een specifieke vraagstelling wil brengen van de Nederlandse geschiedenis sinds het begin van de negentiende eeuw tot vandaag.

Het moderniseringsproces dat zich in de bestudeerde periode voltrok en de maatschappelijk-politieke ontwikkelingen sterk beïnvloedde, krijgt de hoofdaandacht, zij het dat De Rooy ook een antwoord wil geven op de vraag hoe de verschillende bevolkingsgroepen de veranderingen van de geschiedenis ondergingen. Bij deze zoektocht laat hij zich leiden door een centraal thema: de interactie tussen de natievorming enerzijds en de verzuiling anderzijds. Op de flaptekst vat hij de effecten van deze wisselwerking uitstekend samen. In het begin van de negentiende eeuw bracht de modernisering een grote sociale druk tot eenvormigheid met zich mee. Iedereen moest een beschaafde burger worden, doordrongen van de christelijke en maatschappelijke deugden. Tegen deze ontwikkeling rees tegen het einde van de eeuw verzet, waarbij de burgers tot zuilen van verschillende volksdelen werden gevormd. In het interbellum nam de behoefte aan eenheid sterke vormen aan en ging een verzuild corporatief systeem functioneren. Vanaf de jaren 1950 vielen de zuilen langzaam uit elkaar. Nederland werd een land waarin de verzuilde verscheidenheid vervangen werd door de nieuwe eenheid van de moderne cultuur. Iedereen was gelijk geworden, maar te onderscheiden door opleiding, welstand en belangstelling. De discussie over de multiculturele samenleving entte zich vervolgens op deze tegenstellingen.

P. de Rooy is een overtuigd bepleiter van de integrale geschiedenis-aanpak en poogt dus ook in deze synthese samenhang te brengen in de verschillende maatschappelijke ontwikkelingen. De belangrijkste economische evoluties en hun sociale gevolgen — het industrialisatieproces, de rol van de kolonie, de economische recessie van de jaren 1930 — krijgen dan ook de nodige aandacht. Ernstige pogingen worden ook ondernomen om de geanalyseerde ideologieën niet los te koppelen van de sociale geschiedenis. Het conservatieve liberalisme, het liberale progressisme, de christen-democratie, het denken over corporatisme en de verzorgingsstaat, de nieuwe sociale bewegingen van de jaren 1960-1970, ze worden alle op deze wijze benaderd. De auteur heeft ook veel oog voor de aspecten van politiek-culturele aard. De politieke leidersfiguren, die hij als bijzonder representatief voor het gedachtegoed van een bepaalde periode beschouwt, staan vooraan. Thorbecke, Kuyper, Kappeyne van de Coppello, Troelstra, Colijn, Drees en anderen worden (naast de vorsten) uitvoerig ten tonele gebracht. De partij-geschiedenissen krijgen hun plaats in het politieke verhaal, waarin ook ruimte is voor de vormen die het politieke gebeuren beheersen, evenals voor het zich wijzigende functioneren van de instellingen van het parlementaire regeringssysteem. Gedeelde aandacht is er ook voor de het dagelijkse leven van de verschillende bevolkingsgroepen, voor hun cultuur en hun mentaliteit. Muziek en film, de seksuele hervormingsbeweging, de jongerencultuur, de kleding: het zijn enkele van de thema's waarmee de auteur de symptomen van de veranderende samenleving tracht aan te geven. Dat vrouwenstudies in de geschiedenis doorgedrongen zijn, laat P. de Rooy duidelijk merken. Hij deelde zijn overzicht in volgens negen periodes die hij telkens als een geheel beschouwt. Welnu, in bijna elk hoofdstuk komt de rol van de vrouw in gezin en samenleving aan bod, samen met het verhaal van de verschillende fasen die het feminisme doormaakte.

Piet de Rooy heeft met zijn overzicht een levendig, soepel geschreven boek tot stand willen brengen. Ik zei al dat hij meer dan eens een vooraanstaand lid van de politieke elite bij de hand neemt om een gedachtestroming en/of beweging toe te lichten. Maar ook een in het oog springende vereniging wordt soms gebruikt om de tijdgeest op te roepen. Elders gebeurt dit dan weer door een verrassende anekdote of door een veelzeggend detail. Bij het begin van elk hoofdstuk wordt de aandacht van de lezer vastgehouden met de hulp van relevante citaten uit egodocumenten, die de centrale probleemstelling van de subperiode treffend moeten illustre-

ren. Het kan dan ook niet ontkend worden dat de analyse van de groei van een verdeelde naar een meer homogene samenleving tot een heel vlot leesbaar verhaal is uitgegroeid.

De aanpak heeft echter ook een paar nadelen. De auteur bepaalt uit de veelheid literatuur datgene dat relevant is voor zijn verhaal, en focust daarop in sterke mate. Het is een werkwijze die een eclectische keuze oplevert. Zo vind ik het bijvoorbeeld jammer dat de politieke elite heel prominent aanwezig is, maar de uitermate belangrijke economische elite onderbelicht blijft. Op de concrete interactie tussen economische en politieke strategieën wordt overigens weinig systematisch ingegaan. Genuanceerde contextualisering van complexe fenomenen kunnen op deze wijze evenmin altijd even grondig aangegeven worden. Bij de behandeling van het negentiende-eeuwse radicalisme en bij de analyse van de abortusproblematiek viel me dit onder meer op. Ook de ontleding van de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog blijft aan het oppervlak, terwijl het kolonialisme en de dekolonisatie in diezelfde vage, omzichtige sfeer baden. Vooral met betrekking tot de recente ontwikkelingen is het bovendien niet altijd even gemakkelijk om goed afgebakende periodes te onderscheiden. Zo vraag ik me af of de vredes- en antikernbeweging niet veeleer thuishoort in het hoofdstuk over de 'nieuwe sociale bewegingen'. Een 'onderkoelde ideologie' — de titel van het hoofdstuk waarin ze nu geïntegreerd is — kan men deze beweging immers bezwaarlijk noemen. Het comparatieve perspectief mis ik eveneens. Nu krijgen we wel een heel Nederlands verhaal te lezen, terwijl de meeste ontwikkelingen zich op nagenoeg dezelfde wijze manifesteerden in de omliggende landen. De krachtige parallellen met België bijvoorbeeld, vielen me meer dan eens op.

Deze enkele kritische bemerkingen doen echter op geen enkele wijze afbreuk aan het feit dat P. de Rooy een originele synthese van hoog niveau heeft geschreven, met heldere, rake omtredingen en interpretaties en waarin de verschillende periodes tot een treffend geheel worden samengebracht, met het moderniseringsthema als dé leidraad.

Els Witte

H. C. Wytzes, *En het geld verantwoordt alles. Een financiële geschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden* (Amsterdam: VU uitgeverij, 2002, 421 blz., ISBN 90 5383 769 8).

Over de financiële geschiedenis van ons land is — zeker ook in het afgelopen decennium — veel geschreven. Het prijzenswaardige van het werk van Wytzes (voorheen onder andere hoogleraar financiering van ondernemingen en kroonlid van de SER) is, dat hij een synthese heeft weten te maken van een vijftal uiteenlopende, maar samenhangende onderwerpen.

Deel I behandelt de openbare financiën van 1813 tot 2000. Die blijken in de jaren van koning Willem I van een verbijsterende ondoorzichtigheid te zijn geweest. De baten uit Indië moesten het land in de jaren na zijn bewind voor een bankroet behoeden. Daarnaast zorgde een waaier van belastingen voor de nodige inkomsten, die vanaf 1805 onder de fraaie titel 'De rijksbelastingen, van afstandelijk tot innige omhelzing' in deel II ter sprake komen. Hierna behandelt de auteur de gulden als metgezel van de burger tot 2002, terwijl de Nederlandsche Bank als zogenoemde constante factor in deel IV aan de orde komt. Tenslotte volgt een beknopte en overzichtelijke uiteenzetting over de geschiedenis van het bank- en spaarwezen in de negentiende en twintigste eeuw.

Mijns inziens is de opzet van Wytzes zeer geslaagd. Hij heeft zich kennelijk de nodige tijd gegund om op grondige wijze van de allerminst eenvoudigste deelonderwerpen kennis te nemen en de resultaten in een meestal helder en prettig leesbaar betoog neer te leggen. Niettemin